

РАТКО ДЕЛЕТИЋ

МИСАОНОСТ И ЛИРСКА ЈАСНОЋА (Мотив маслине и мора у поезији Душка Костића)

Послије слеђене тишине виситорске, послије многих љета и путовања, пробдјевених ноћи с пријатељима и пјесницима, дошло је тајанство лирике, дошла је сјетна туга, пресвијетли творачки час Душана Костића, у коме су згуснути тешки и тамни стихови о мору и маслини, о човјеку, његовој патњи, жалу и тузи делфина. Свједоци смо онога што је пјесник доживљавао и видио. Свједоци смо једне жалне и згуснуте лирике, позлате, која урања у срца, коју запљускују валови мора. Али, за разлику од других, који су се, углавном, као по неком правилу, остваривали у фазама, читава лирика овог пјесника је расла и развијала се из унутрашњег живота, из доживљаја, из зрења. То је био знак ненадмашне снаге, пјесничког дара који је потврђен на нов начин у књизи “Постојбина маслине”.

Овај пјесник је од својих давних почетака, па све до данас, као усамљеник, ововременски стојик, одолио свему што чини живот окрутним, што пјесму спутава, што је чини конвенционалном. Оно што је изразито у Костићевој пјесми је подједнако - и мотив и израз, мисао и емотивни став, што је апсолутно неодвојиво. Јер “Све више затрпавамо ријечи” да би се остало чедно и чисто пред лицем земље и лицем човјека. Костић је успио да свој унутрашњи свијет подреди том питању, да га повеже са свијетом око себе, да се неосјетно изједначи са другима и са њима саосјећа:

Све више затрпавамо ријечи
негдје, громогласно,
ријечи способне да узнесу изнад патње,
сад још згледавамо се у чуду
низ простор огњен, низ простор зао
што нам се тутњавом примиче.

У Костићевим стиховима нема тврдоће, укочености цјелина, све је лирика, блага нота ослобађања ритма и римовања. Његова поетска снага отвара нове путеве, односи нова осјећања пјесме, мисли. Нове облике и времена и виђења. Из тог чистог пјесничког тона из кога се оцртава читава књига “Постојбина маслине”, налази се једна тамна боја, од које овај пјесник, опет на типичан свој, костићевски начин, покушавао да измакне, да буде нов, у овом невидљивом биљењу који траје колико и његово стваралаштво. Пјесник је трагао за склоништем, за миром, али је само успио да створи добре стихове, а не и мир себи.

Читава књига је настала у предјелу мора и неба. Пјесник говори сликама које му дарује природа, које му остварују осјећања. Његов говор је отворен и присан: као да се обраћа пријатељу, њему се повјерава или природи којој се такође враћају дугови. Овај лирски дневник је зрео плод искуства и он се ставља на располагање читаоцу, који ће ту наћи нешто од свога живота, од истине која траје и живи у сваком човјеку. Ту је поента ове поезије, одатле почиње њено памћење и трајање у човјеку, тако она живи и траје у нама, а то је оно што Костића чини правим пјесником.

Маслина, то чудно и мудро дрво, опсједа пјесника, дарује му рјечи и љековитост. Отуда и инспирација пјесникова, отуда његово везивање за ту биљку као за наду. У његову књигу се улази као у кућу пријатеља, у којој ће не само ходочасник који трага за изворима поезије, него и сваки залутали намјерник – утолити своју жеђ.

Пјесник трага за сунцем, за љепотом, отвара путеве новог сазвезђа, круни пјесму мислима и осјећањима, игра се ријечима као птица простором. “И само случајно, само случајно зачуде се у пролазу нечије очи” – каже пјесник.

Никад ти нијеси била кликтај
весели, над морем, под планином.
Тебе је зло подизало кроз године,
час у превеликој журби, час из досаде
ти си из кукоља страха израсла
пријетећи и сама препанута.

Вријеме и човјек у њему су чиста пјесникова тема. Враћање прошлости и саживљавање са њом, опомену да се не помену нежељене ствари и догађаји, да се не понове путеви зла, пјесник саопштава у уводној пјесми “Тврђава у Новом”:

Само те море памти
море не заборавља, које се
невјешто прави мумлајући мрачну славу
стоструку своју под огољелом планином
море у којем се огледаш као авет.

Душан Костић се овом књигом недвосмислено исказује као драгоцјени трагач за рудачом ријечи из које се уз зној и муку искивају челик, хљеб, крв и потомство; пјесник је свој позив и своју пјесму схватио као неизбјежно прометејство. Одатле је кренуо даље да истражује, да осваја, да излива осјећања као уморан лабуд.

Све мање говоримо
да смо једна ријека
све мање гласна
све мање кривудава
између трава.

Питање докле се стигло и како се стигло до обале, до пјесме и шта је потребно још урадити, да би се трајало послвије смрти на овој земљи. Пјесник се пита: не чини ли ти се да сада, тек сада сагледавамо своје лице? Али, “остаје загонетка пред лицем ноћи што ти и ја нијесмо под прахом свега, ни били исти, ни били чисти”. То је питање које пјесник поставља читавом књигом. Та усамљеност и човјекова пролазност су честа пјесникова слика; честа сагледавања и питања на која ни сам не може да одговори. Не може да нађе одговор, иако им зна мјеру и путању настанка и нестанка. Тјеши се да само пјесма остаје, ако и она остаје, ако је и она отпор тој пролазности, нестајању.

По свом осјећању, дискретним цртама, Душан Костић је пјесник мисаоности, живота, људске патње и судбине. Он је то и када пјева о природи, о мору, и кад се сјећа малих мјеста и пејзажа родног краја. Језик је богат, па чини књигу протканом зраком који искри, који даје наду и топлину. То је безбол, сјечиво које тражи најкраћи пут до језгра свог мотива. Циљ овог језика је да се исказе лирска суштина, која се, као свака формула, своди на кристалну ријеч.

Тај пјесников шапат, дозив звијезда снених, исповијест је срца и душе. То је уздах пјесника, искрен и јасан. Он је једини свједок уснутне туге – како пјесник каже – у једној пјесми. То је најдубљи тон који је одјекнуо са Костићеве лирске скале на једној временској раскрсници, на једној равни срца. Све је овдје дато до универзалних дубина, субјективне стварности у личној ували таме и живота, у којима наше срце може дуго и дуго да тоне и живи.

Има у овој поезији сјете и плуска мора, има патње и надања, зебње. Има топлине која говори о животу пјесника, његовом виђењу живота и времена, о природи и нестајању. О тихој тузи и жељи која нас оставља. Све је сабрано у једну наду, у тихо одлажење, у сутон. “С погледом на планине загонетне да ми оне тамо, само оне, тамо уздарјем врате спокојство мирних трепавица”. Јер сам све мање гласан, поручује пјесник.

Знам о чему брину твоје траве,
са ким се језеро дошаптава.

Поред осталих особености ове поезије, јесте и њена музика, притајена и укувана у срце стиха и човјека. Није пјесма затворена, ослобођена је метафизичког, што је добро за пјесника. Мисао влада читаћом књигом, и она даје цјелину ове поезије казану у једном даху. Писана је ова поезија, изгледа, када су небо и море били најближе, кад је пјесник био усамљени галеб на мору, пун слутње и немира. Трагика и усамљеност Костићеве поезије носи дубоку људску истину, која је вјерна себи и својим лирским погледима. Али та трагика има наде за човјека, она побјеђује све невоље које прате живот. Из таквих сазвјежђа, мисли и доживљаја, Костић је у књизи “Постојбина маслине” највише излио сонорне облике поетске садржине:

У овом чуду
од насртања приземних ријечи,
маслино, можеш ли да издржиш
себе од нестајања?

“Само ти стојиш заузет сребром временом”. Али, “гле, дође и то: страхујемо од година”. Или “Није ли предоста обали овој”. “Само некакав горак мутљак година пребрзих” испуњава нам живот, одводи нас са ове дивне обале живота. То је оно вјечно питање које заокупља и Костића. Он у пјесмама даје одговор, даје разлог нестајања. То је доказ да ова поезија не пјева живот споља, већ његове тамне импULSE изнутра. Овдје је Костићева поезија, када је у питању мотив маслине и мора, дошла до пулсације; неподстакнута ничим другим, она је сама себи узрок, она је доживљена изнутра, одболована срцем и животом. Има у овој поезији љубави за свијет и човјека. Њен пјесник зна: “Прегршт звијезда” које живот употпуњује и чини га оваквим какав јесте.

“Ти постојбино, ти маслино” из муке израсташ, трајеш као свето дрво, као нада. Јасноћу живота пјесник презентује јасноћом слике и прецизном милоштом путника који мору иште своје стихове. Из тих стихова јесте памћење, нада, горко искуство времена, али као превасходно естетско памћење, што читаву књигу ослобађа мучнине и даје разрјешење свим питањима пјесника.

Пјесник Душан Костић књигом “Постојбина маслине” открива мисаоне дубине. Он зна шта поезија може и шта мора. Висока озбиљност његовог пјесништва потиче управо из свијести да поезија мора да учини за нас све што она може, ма колико то било ограничено. Стога се Костић искрено предаје доживљајима, предаје се отворености ријечи, отуда природност његовог пјесничког израза,

отуда топлина његове поезије, што доприноси да буде пријемчива, непосредна, људска.

Костић је овом књигом показао колико је лирик, колико поезија човјека чини видљивим и за оне просторе који нијесу увијек докучиви.

Одлазим, остављам ти наранцу у врту
да ти под мраком зоре умјесто очију мојих,
маслину – да те штити док ме ишчекивала
будеш на вратима.

“Све је, дакле у овој поезији о маслини обновљено љепотом, трајањем; искуством нових простора. Ова поезија је врт у који свако жели да уђе, да спозна њену топлину. У томе је драж и особеност Душана Костића када су у питању мотиви маслине и мора. Све то, заправо, говори, да је Костић вишеструко потврдио квалитет своје поезије досадашњим збиркама, а понаособ у књигама “Постојбина маслине” и “Зрело море”. У свему томе налазимо зреле, дубоке лирске слике. У њиховом пјевању и мишљењу све је присутнија интима, згуснут доживљај који стоји између двије паралеле: маслина и море. Све то чини да његова поезија рађа властиту вјечност коју не може да поништи свијет. “Не постоји једно одређено вријеме / У коме би се наједном нашли / Над провалијом свога гласа”, каже Костић у књизи “Зрело море”. Дакле, моћ пјесме је њена снага да се ухвати у коштац са временом, са свим противурјечностима, са пролазношћу. То је пјесникова намјера. Јер “Не постоји вријеме / у коме ћемо бити сасвим чисти / Од нагомиланог гријеха / Од залудности / Од илузија”. То творење индивидуалних слика свијета је искуство пјесниково, рекло би се, дато у овим двијема књигама на нов начин. Заправо, то пјесник пребира у себи и око себе. Сав у слутњи. Сав за човјека и његову егзистенцију, његову душу, исказао је живот, снагу која надраста лирске трептаје мисаоношћу, поруком и идејом. Има у овој поезији опомене, горке спознаје, лирских и мисаоних углова, који говоре о нашем добу, времену и животу. Стиховима о мору, као симболу, провијава дух револуције, сјећања на ратне дане, на мртве другове, борце који су остали на Сутјесци, Зеленгори. “Овдје стиснута туга, овдје ћутање, овдје тишина само”. Ето са тог простора пјесник покреће пјесму, своју мисао, поручује будућима о времену које је било. Тамо је скојевска марама остала, каже пјесник, којој смо вјеровали. Остала љубав, нечије очи, а сад само спокојство и мрамор само. То пјесник оживљава сјећање на мртве другове. Пјесме су импресивне. Има у њима нечег будног, ововременског. Све је симбол, знак, мисао. У том простору домишљености Костић ствара стихове пуне живота. Они су опомена над покољем старе шуме”. “Под урвинама непребола твога очи нам

затамњују”. Јер “не можеш да прећутиш, да је пренабрегнеш, ту птицу која лети из себе и себе враћа”.

Они који пјесмом откривају њено значење, као што то чини Костић, успјели су да изграде сопствени пут пјесме, да отворе сопствено значење мисли и поезије. Тај резултат и производ пјесме, бића Душана Костића читав је вијек живио. Дао је себе, спознао пјесничке тајне, интимае. Он је живи и тако ствара. Пјесма је код њега оно невидљиво које се не може више поновити, а да се може догодити. Тако Костић изграђује сопствену поетику, своју досљедност. Ту је оно прастаро правило: “Треба бити чист, па не знати ни једну једину ријеч”. Онда се може бити пјесник, који ће опјевати себе, своја доба, вријеме, свој свијет. Оно што други нико није опјевао и што нико други не би пјевао. У том поетском живљењу, простору који је искључиво био везан за живот, сопствено осјећање, виђење, слутњу, стварао је Душан Костић стихове, писао књиге. Тако је и настала његова књига “Зрело море”. “У неком пољу далеком можда сам срео себе, / Већ непознатог у себи самом”. “Збиља зар нам је то смисао”. Јер, “Сад је за нама зид / Пред нама загонетка”. Тако пита пјесник, траје у простору времена, открива несугласице између људи, између зла и добра, између пролазности и вјечности: “Сами смо, препознајемо се ипак / Препознајемо старинском тугом / За коју је око нас све мање смисла / Све мање воље за прошлошћу / За прошлошћу међу собом / Све мање. Чудно”.

То слободно море пјесништва Душана Костића је превазилажење обичних ствари, “иако силни, иако привидно моћни”, немоћни смо да овладамо собом, простором који је око нас. Стога се пјесник обраћа себи, окреће општељудским проблемима, искуству пјесничког бића. Стога је његова поезија у овим књигама више осмишљена него емоционална, прије ерудитивна и интелектуална него једноставна и тајновита.

Костићево окретање прошлости, миту у скоро свим пјесничким збиркама, па и у “Зреном мору”, истовремено је враћање човјековом бићу, његовим коријенима и суштеству, прапочетку. Сликком прошлости жели да се дочара савременост, укаже на континуитет свакодневнoг трајања. Из тога открива се пјесникова намјера за активирањем свијести на одређене догађаје који неизбрисиво трају у животу и сјећању нашег човјека, да се одреди и искаже пјесников субјекат према трајању, уопште. “Да не изгубимо људскост између ствари / Хладњаци да нам / Не замрзну ријечи”.

Поезија о мору заузима посебно мјесто у Костићевом стваралаштву. У ствари књига “Зрело море” означава дубоку пјесничку истину, стање душе која нам је открила пјесниково осјећање, виђење свијета, времена у коме живимо, па са правом можемо рећи да је Костић писао оно што је живио и доживљавао, одболовао. То

нијесу били обични доживљаји, већ, “као излазак из давне музике лишћа”, стање времена и простора у коме се пјесник креће.

Костић се бави човјеком. Ниједна његова књига није без таквог знака, без цјеловитости која оставља дубок траг на читаоца, на љубитеље праве поезије. Има у његовој поезији дијалога са временом, сукоба, опомене, горке сете. Стога ова поезија траје, живи као утиснут печат, као знак или обиљежје. То је прецизно изразио Андре Мишо када је записао: “Поезија је увијек нешто немјерљиво ... као нагло проширење свијета”. Дакле, и поезија у поменутих књигама Костића је нагло проширење, започето једно ново пјевање, трагање, не само за мотивима него и језиком. Ова поезија је у свом времену. Нова, са пуно мјере, све то асимилује у једно аутентичну, проживљену и доживљену поезију која у себи носи дослућену и прећутану горчину. Она је сажета. Ту је ријечима заиста тијесно, а мислима широко. Међутим, ова лирика има благост, ритам, топлину. То је оно што чини, поред осталог, препознатљивост поезије Душана Костића. Пјесник није прећутао бол, сумор, ни грч, тамо гдје га је било. “Чудно: ова плаветна вода, ова планина / Замрежене им очи локвањем и маховином. / Нешто је између нас, изгледа, / Са округношћу замишљена блискост: / Посматрамо се са прошлошћу на раменима / Свако својом као ненадни пролазници”.

По снази прецизности, савјесности и поетичности, Костић је од оних писаца који је успио да својом поезијом оствари право мјесто у југословенској књижевности. Никад се није наметао. Али је његова поезија увијек била присутна и увијек нас освјежавала новим поетским открићем. Тако нас и његове двије књиге “Постојбина маслине” и “Зрело море” увјеравају у моћ поезије, у наду, у ново Костићево откриће. То је поезија која има чврсто тле са којим је могуће живјети и сањати. Ту је и поента, и новина ове двије његове књиге. Оне су повод да размишљамо како ћемо себе оставити, какве ћемо ријечи изабрати, јер све је земно и варљиво изузев поезије, а то потврђује и Костићева лирско-мисаона истанчаност духа његовим досадашњим стваралаштвом, а посебно овим двијема књигама.

Ratko Deletić

IMAGINATIVENESS AND LYRIC BRIGHTNESS

Summary

After the frozen silence of *Visitor*, after many travels, days and nights spent awake with friends and poets, points the author of this article, “there occurred the mystery of lyrics”, bright “creative moment of Dušan Kostić, in which heavy and dark verses on sea and olive, on human and his suffering ... were condensed. The entire lyrics of this author “grew and developed from internal life, from the experience and ripening ... A token on unrivaled strength and poetic talent. “

The subject of author’s attention is Kostić collection *The Native Soil of Olive*, emerged from “pure poetic tone”, in a typical, Kostić’s way, “in the area of sea and sky”. Collection obtains the meaning of “lyrical” diary”, in which a reader will find “something from his own life, from truth which lasts and lives in every human”. Exactly this makes Kostić a genuine poet.

Time and human – frequent author’s theme; as well as the loneliness and human’s ephemerality, are followed by the thoughtfulness, worry because of human suffering and destiny, full of presentiment and restlessness. Nevertheless, the hope is steady. Here it is suggested, and symbolized, by the stability and longevity of olive.

In this book Kostić reveals that what poetry may and must, for the welfare of human. Here are the sources of entire beauty and warmth of Kostić’s poetry, always attractive, direct and human.

Because of Kostić’s motive linkage with the sea, the author of this article also analyses the collection *Ripe Sea*, designating it as “profound poetic truth”.

Author’s conclusion is that these two Kostić’s collections of poems “convince us in power of poetry”.